УДК 821.161.2-6.09

О. Мазяр

ФРАНЦУЗЬКА ЛЕКТУРА ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ПРОБЛЕМАТИКА І МЕТОДОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ

На матеріалах епістолярію аналізується французька лектура Лесі Українки, її специфіка, тематичне спрямування та літературно-естетичні погляди письменниці.

Ключові слова: епістолярій, романтизм, реалізм, символізм, новоромантизм, персоналії, перекладацька діяльність, стиль.

Феномен Лесі Українки – її біографію, епістолярій, літературний доробок – досліджували і сучасники, і вчені радянського та пострадянського періодів. Проблема вивчення творчості Лесі Українки, зв'язків із зарубіжними літературами, зокрема французькою, не втрачає актуальності, оскільки, на жаль, не існує ґрунтовних досліджень цього аспекту.

Українська критика XIX – початку XX ст. звертала увагу на багатогранний талант Лесі Українки, збирались відомості про її життя, високий європейський рівень творчості (М. Грушевський, І. Франко). Деякі дослідники зазначали, що головною ідеєю творчості письменниці було запозичення чужих мотивів та сюжетів. Дослідження М. Зерова, Б. Якубського звертають увагу на автобіографічність окремих її творів, зупиняються на психологічних імпульсах творчості.

Помітним внеском у вивчення життя і світогляду Лесі Українки на підставі вперше опублікованих її листів, стала праця Ольги Косач-Кривинюк.

У критичних роботах 50–80-х рр. постать Лесі Українки ототожнювалася з ідеями революційного пафосу, поетеса була проголошена революціонеркою-демократкою, яка перебувала „під благотворним впливом російської літератури" і виступала проти західноєвропейського космополітизму.

У 60-ті роки було опубліковано праці І. Журавської, Л. Міщенко [2; 4], які зверталися до біографічного матеріалу Лесі

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Українки, аналізували зв'язки із зарубіжними літературами, прагнули встановити джерела естетичних уподобань. На думку І. Журавської, творчість Лесі Українки була спрямована проти модерністської літератури. Біблійну тему в творах поетеси дослідниця розглядає як силу, що калічить людську душу і перетворює життя людини на існування. Однією з ключових тем творчості авторка називає ідею національно-визвольної боротьби. Але Журавська підкреслює вагомість і значення епістолярної спадщини Лесі Українки, близькість листів письменниці до її творів [2].

Критики кінця XX століття розглядають творчість поетеси більш об'єктивно і неупереджено. Так, наприклад, Віра Агеєва зауважує, що „Леся Українка чи не найбільше з-поміж її сучасників зосередила увагу на проблемах сутності мистецтва, ролі й відповідальності митця" [1].

Леся Українка як митець формувалась, засвоюючи досягнення і національної культури, і світової класики. Поетесу завжди приваблювали сюжети й образи з античної та християнської міфології, легенд, історичних пісень і народних дум. Досконало володіючи багатьма мовами, зокрема французькою, німецькою, польською, англійською, італійською та ін., Леся Українка читала класиків світової літератури в оригіналі, надавала великого значення збагачувальній функції перекладів стосовно національної культури. Як поет і перекладач вона виросла на романтичній поезії, на кращих зразках європейського романтизму.

Французька література посідає особливе місце у житті та творчості Лесі Українки. Французьку мову почала вивчати з матір'ю у 13-літньому віці. Через кілька років вона вільно розмовляє та читає французькою: «одержала від Комарових "Perles de poésie". Читаю їх сьогодні цілий день і насолоджуюсь. "Pauvres gens" прочитала, постараюсь конечне їх перекласти» [6, 32]. У захопленні Леся Українка від поезії А. Мюссе "Lucie", вона їй подобається більше всіх його віршів [6, 32].

В одному з листів до свого брата Михайла Леся зазначає: „Як би там не було, а література моя професія" [6, 38]. Вона не тільки багато читає й пише, але й не стоїть осторонь від

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

суспільно-політичної та просвітницької діяльності молодих киян-плеядівців, активно підтримує ідею про переклад і видання серії найкращих творів європейських та російських авторів. У її проекті переважають французькі автори: Мольєр, Беранже, Бурже, Гюго, Доде, Жорж Занд, Золя, Лесаж, Мур, Мюссе, Флобер, Готьє, Шеньє, Леконт де Ліль, Руссо, Сталь, Сирокомлі. Визначальним є те, що Леся Українка не обмежується списком персоналій, вона одразу виділяє кращі, на її думку, твори, дає їм свою оцінку. Так, наприклад, вона радить перекладати „Тартюфа", „Шлюб з примусу", „Скупого" і „Смішних манірниць" Мольєра – творця жанру соціально-побутової комедії, у творах якого висвітлювались лицемірство і моральна зубожілість буржуа. Виділяє кращі поезії Беранже, такі як „Старий капрал", „Король Нето", „Моє старе вбрання", „Пан сенатор". А от „Учня" Поля Бурже поетеса вважала недоцільним перекладати.

Серед романтиків третього покоління, на думку Лесі Українки потрібно звернути увагу на А. Мюссе, лейтмотивом творчості якого залишається „поезія душі". Планує перекласти його "Lucie" та "Les nuits".

Звертаючись до творів Жорж Занд, характерною рисою „естетики якої є твердження, що мистецтво має належати всім" [6, 104], Леся Українка підтримує цей постулат і радить перекладати „неабияку річ" – „Товариші-мандрівники по Франції", казки Жорж Занд для народу і дітей. Навіть звертаючись у листі до своєї сестри О. П. Косач, пише: "A George Sand все-таки читай! То не вадить!" [7, 237].

Поетеса наголошує на необхідності перекладів романтичної поезії і соціальних романів В. Гюго „Знедолені", „Собор Паризької Богоматері", „Трудівники моря". Серед представників реалістичної традиції Леся Українка виокремлює О. де Бальзака („Тридцятирічна жінка", „Втрачені ілюзії", „Селяни"), „Мадам Боварі" і „Виховання почуттів" Г. Флобера.

Особливу увагу Лесі Українки привертає героїчна постава В. Гюго. У 1889 р., прочитавши його поему „Бідні люди" із циклу „Легенди віків", дала свій варіант перекладу з назвою „Сірома". Письменниця передає піднесений тон оригіналу, відтворює його образи без значних змін. Отримавши від І. Франка схвальні

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

відгуки про переклад поеми Гюго, поетеса відписує: «Давайте скоріш не то „Торквемаду", а хоч і самих „Misirables" … певна річ, що коли б я взялась перекладати, то звичайно віршами, інакше се б значило зложити зброю долі перед В. Гюго та ще й після того, як уже було пробувано свої сили на ньому» [7, 287].

Леся Українка мала на меті зробити багато перекладів із Гюго і навіть видати збірника, хоча, на жаль, вдалося перекласти ще лише „Лагідних поетів" у 1890 р. Усе-таки письменницю приваблює Віктор Гюго – як митець і людина, вона цитує його вираз, який допомагає у перекладацькій діяльності мати можливість "corriger un durre par un autre" (виправляти один твір іншим) [7, 169].

Окрім „знатних іноземців" [7, 263] Леся Українка цікавиться ведичними гімнами і фольклористичними працями французькою мовою. В полі зору поетеси – психологічні твори Гюйо "L'art au point de vue sociologique" і "Psychologie contemporaine". Вона планує перекладати випуски "La grande Encyclopédie". Опрацьовуючи "L'évangile" Верна: „Журить мене все-таки сей переклад, дерев'яний він такий (і переклад, і сам Верн, себто)" [7, 287]. Хоча і спадають на думку слова улюбленого Мюссе „Тут лабіринт і знов безвихідний…" [7, 354], вона продовжує перекладацьку роботу, бо вважає за потрібне знайомити простий народ і дітей з літературою на біблійну тематику. Письменниця підкреслює необхідність збагачувати „убогу наукову літературу" [7, 400] такими перекладами з М. Верна, як "Precis d'histoire du peuple Israel" і Сеньйобо "Histoire de la civilisation d'Europe en XIX siècle" [7, 400].

Іменний покажчик французьких письменників у листах Лесі Українки дає змогу зробити висновок, що більше привертають її увагу символісти. Поетеса прекрасно орієнтується в сучасних літературних течіях, виокремлює поетів-декадентів Верлена і Рембо, Верхарена. Вона не погоджується з російськими літературними критиками, які відкидають наявність моралі натуралістичної поезії і можливості поєднання романтизму з реалізмом „в лице одного автора" [9, 33]. Стверджує, що в чистому виді символізм – логічна неможливість [9, 32].

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Серед модерністів найбільшу увагу привертає „новітній драматург” [8, 180] Метерлінк. Леся Українка не вважала себе «абсолютною поклонницею Метерлінка (адже вона відштовхує його песимізм) і взагалі „модерни”» [8, 180], але в драмах цього автора бачить „нові елементи штуки, скомбіновані з великим таланом” [8, 180]. Робить переклад п’єси Метерлінка „Неминуча”, яка вважається зразком психологічної символістичної драми, і „Оливне гілля”.

Письменницю приваблюють «„новітні напрямки” у французькій і європейській літературах, крім Метерлінка вона радить читати Гюїсманса, Вільє де Ліль Адана, а саме збирається провести виразну антитезу німецького і французького новоромантизму, посередині між Францією і Німеччиною поставити польську модерну» [9, 39]. Леся Українка не лише читає і перекладає модерністську літературу, вона її аналізує, вона сама в цьому колі митців.

Літературознавчі критерії, якими Леся Українка користувалася в оцінних висловлюваннях, оглядових статтях, присвячених французькій літературі, міцно спиралися на пізнавальний і ціннісний підходи. Так, розглядаючи творчість символістів, вона використовує культурно-історичний підхід: починає зі звернення до романтизму, натуралізму, а потім переходить до французького новоромантизму. Відповідно до принципу біографічного методу, не обмежується розглядом лише творів письменника, а й звертається до його особистості (В. Гюго, М. Метерлінк, О. Кобилянська, В. Стефаник).

У літературній і перекладацькій діяльності Леся Українка керується звичайно методом компаративізму. Звідси насиченість її творів біблійними та всесвітньовідомими іменами. Її переклади близькі до оригіналу, збережено метафоричні образи, порівняння, але разом з тим це її „Неминуча”, її „Сірома”. Таким чином, Леся Українка засобами української мови наближає до українського читача думки, переживання героїв.

Реалістичне зображення, вміння використовувати деталі для влучних характеристик персонажів – це велике досягнення для письменниці. Романтизм допомагає митцеві користуватись не

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

лише життєподійними, але й умовними, міфологічними формами. Містицизм формує суцільний символізм при зображенні будь-яких життєвих деталей [5, 148].

Поєднання здобутків романтизму, реалізму, символізму вилилось у провідний стиль доби Лесі Українки – новоромантизм. А модернізацію вітчизняної літератури вона пов'язувала зі знаннями шедеврів літератури світової, стильовою вибагливістю, власними інтерпретаціями класики.

Можна стверджувати, що оригінальні твори Лесі Українки, її переклади, заяви, епістолярій – усе це слугувало бажанню донести до пересічного українця ідею про те, що приходить час, коли література перестає служити ідеології.

Література

1. Агеєва В. Поетеса зламу століть / В. Агеєва. – К. : Либідь, 1999. – 260 с.

2. Журавская И. Е. Леся Украинка и зарубежные литературы / И. Е. Журавская. – М. : Наука, 1968. – 174 с.

3. Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчости / О. Косач-Кривинюк. – Луцьк : Волин. обл. друк, 2000. – 926 с.

4. Міщенко Л. Леся Українка / Л. Міщенко. – К. : [б. в.], 1986.

5. Моклиця М. Естетика Лесі Українки: проблема авторського понятійного словника / М. Моклиця // Леся Українка і сучасність. – Т. 4. – Кн. 1. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – С. 132–149.

6. Соколова Т. В. История западноевропейской литературы / Т. В. Соколова. – М. : Высш. шк., 2003. – 357 с.

7. Українка Леся. Зібр. творів : у 12 т. / Леся Українка. – Т. 10. – К. : Наук. думка, 1978. – 542 с.

8. Українка Леся. Зібр. творів : у 12 т. / Леся Українка. – Т. 11. – К. : Наук. думка, 1978. – 477 с.

9. Українка Леся. Зібр. творів : У 12 т. / Леся Українка. – Т. 12. – К. : Наук. думка, 1979. – 694 с.

Мазяр О. Французская лектура Леси Украинки: проблематика и методология изучения.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Рассматриваются взгляды критиков в подходах к оценке жизни и творчества Леси Украинки, на материалах эпистолярия анализируется её французская лектура – специфика, тематическое направление и литературно-эстетические взгляды писательницы.

Ключевые слова: эпистолярий, романтизм, реализм, символизм, новоромантизм, персоналии, переводческая деятельность, стиль.

Mazyar O. French Lecturing of Lesia Ukrainka. Problems and Methodology.

Critical opinions concerning approaches that estimate the life and work of Lesia Ukrainka are examined; French literature of Lesia Ukrainka, its peculiarities, themes, literary and aesthetic convictions of the writer are analyzed on the material of epistolary work.

Key words: epistolary work, romanticism, realism, symbolism, new romanticism, personalities, translation activity, style.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com